

Frank Beck Lassen

Hvad var det vi ville vide?

- Hans Blumenbergs metaforologi
som læsestrategi

At mennesket optræder i metaforiske forklædninger – som dyr og som maskine, som sedimenterede lag og som bevidsthedsstrøm, i kontrast til eller i konkurrence med en Gud – berettiger ikke til nogen forventning om, at det efter alle konfessioner og al moralistik afslutning, vil ligge afsløret tilbage.

- Hans Blumenberg

Hvad var det, vi ville vide? For den filosofisk skolede lyder dette spørgsmål en anelse forkert, og der er da også tale om en omskrivning af Kants berømte baggrundsspørgsmål for *Kritikken af den rene fornuft*. Hvad kan vi vide? Ikke desto mindre er denne lille krølle på Kants begavede spørgsmål en virkelig god karakteristik af Blumenbergs metaforologiske bestræbelser. Metaforologien handler i mangt og meget om, hvad det *var*, vi ville vide.

Som sådan skriver Blumenberg sig ind i en historiografisk tradition for at anskue sproget og dets mange enkeltdele som et historisk erkendelsesmateriale. I stedet for at se på sproget som et neutralt medium, der blot henviser til og repræsenterer en ydre verden, forstås det menneskelige sprog som et selvstændigt 'materiale' (Konersmann 1999b: 20). Hermed sagt, at tidligere tekster ikke blot besidder direkte overleveringskvaliteter (som ind imellem kan være nok så svære at få øje på), men at de også kan fortjene en mere 'materiel' interesse, idet de oplyser om tidligere tiders sprogbrug, om 'kommunikationsforhold' overenskomstmæssigt indrettet af andre mennesker og udbygget til at udgøre en egen verden af betydning. En del af dette materiale er ikke mindst

enkeltbegreber, retoriske mønstre og andre semantiske regelmæssigheder.

Ord og begreber *betegner* altså virkeligheden, men de *dokumenterer* også forandringer i forholdet til og forståelsen af virkeligheden. Metaforologien er derfor blot en af mange læsestrategier, der foretager det basalt hermeneutiske kunstgreb at forstå teksten som en verden og verden som en tekst. Metaforologien får sin energi fra dette overordnede paradigme (Vattimo 1997: 1), hvor sprogets kraft afhænger af de forestillinger, vi placerer i det, og hvor sproget derfor anses for at være et konsekvensrigt 'dokument'. Alt hvad mennesket har skabt, har formet og har sat i værk – og som derfor kan tælle som vidne – må regnes for tekst. Når jeg i det følgende fremstiller Blumenbergs metaforologi, bør den derfor også forstås som familiemedlem i en del af en hermeneutisk baseret historisk semantik, der bestræber sig på at efterspore betydninger og deres historier (Bödecker 2004: 9ff).

Min fremstilling af Blumenbergs metaforologi vil i denne artikel forfølge et spor der vil tillade os at forstå metaforen som et *vidne*. Metaforen lader sig forstå som et *historisk* vidnesbyrd om forgangne betydningshorisonter. Som *historisk* vidnesbyrd er metaforen et *indicium* på fundamentale og bærende visheder, forventninger og selvfølgeligheder (Blumenberg 1998: 25). Disse indicier lader sig på eksemplarisk vis registrere i metaforen, der kan siges at være en billedlig *samling* af en række komplekse semantiske forhold. I den billedlige beskrivelse af mennesket som *Homo lupus*, som en ulv, der i anden omgang kan være *Homo homini lupus*, ulve overfor hverandre, fortætter der sig en lang række sagsforhold. Som vidnesbyrd betragtet 'trækker' metaforen et helt kompleks af forudsætninger og problematikker med 'ind' i sig. For en historisk betragtning er metaforen derfor en 'opbevaring' af indsigter i verden – indsigter skabt af et væsen som bl.a. benytter sig af billeder til at kompensere for sine indbyggede svagheder og vanskeligheder med at beskrive virkeligheden (Konersmann 2005: 20). Sat lidt på spidsen kan man sige, at Blumenberg via metaforen undersøger de mange forskellige virkeligheder, i hvilke vi lever og har levet. Mens vi til alle tider nok har forholdt os til den samme nøgne virkelighed, så har der ikke desto mindre vist sig en imponerende variation i de vokabularer, der forsøger at udlægge og humanisere denne virkelighed. Det er disse udlægningsforsøg, der i tråd med hermeneutikken antager karakter af selvstændige verdener, der lader sig undersøge i sin egen ret. "Vi lever i en verden af flere verdener", som det en smule enigmatisk lyder (Blumenberg 1981a: 3).

Bagved disse erkendelser ligger der hos Blumenberg en mere omfattende pointe, som åbner op for en forståelse af metaforen som et *filosofisk* vidnesbyrd om menneskets stilling i verden, en stilling der frem for alt lader sig beskrive ud fra en tese om mennesket som et *mangelvæsen*. Metaforen lader sig på den baggrund beskrive som et 'armodsvidne' (Blumenberg 1981b: 130).

Dette eksistentielle perspektiv finder sin form hos Blumenberg som en række filosofisk-antropologiske undersøgelser af en overmægtig virkelighed og den mangfoldighed af aflastninger, italesættelser og ikke mindst metaforer mennesket er tvunget til at føre i felten. Igen sat lidt på spidsen, kan man sige, at Blumenberg her undersøger den 'nøgne' virkelighed der ligger bag alle de kontingente virkeligheder, vi har udkastet for at gøre den 'nøgne' virkelighed beboelig. På trods af dette uomgængelige perspektiv vil jeg her tillade mig at fokusere strikte på det historiografisk konsekvensrige ved Blumenbergs formuleringer omkring metaforologien.

Det er derfor værd at bemærke, at min fremstilling af Blumenbergs metaforologi har et aktuelt sigte. Interessen ligger ikke så meget i at *følge* Blumenberg, som den gør i fremadrettet at *rekonstruere*, hvad der læsestrategisk lader sig samle fra metaforologien.¹ Hvis der skal være fremtid i metaforologien som læsestrategi, er det for mig at se nødvendigt at skelne mellem programatik og enkeltstudier, også selv om Blumenberg måske ikke selv gjorde det. Det har ført mig til den lidt firkantede holdning, at det i et læsestrategisk perspektiv er ét, hvad metaforologien kan bidrage med i et fremtidigt humanvidenskabeligt perspektiv, noget andet er, hvad den rent faktisk bidrog med hos Hans Blumenberg.²

Inden jeg når til den egentlige fremstilling af Blumenbergs metaforologi, vil jeg give et eksempel på en metaforhistorisk tilgang. Dette eksempel kan forhåbentlig hjælpe med til at anskueliggøre Blumenbergs ofte fritsvævende programerklæringer om, hvordan man læser metaforologisk. Etableringen af en egentlig fremgangsmåde havde ikke Blumenbergs interesse. Desuden vil jeg kort introducere til, hvilken type af sprogligt billede metaforen egentlig er, og hvorfor Blumenberg må foretrække metaforen frem for andre former for sproglige sammenligninger. Efter dette tilløb kan Blumenbergs metaforologi præsenteres. Jeg vil her benytte mig af "Paradigmen zu einer Metaphorologie" (1960), og groft sagt (og måske groft nok) lade alt andet ude af betragtning.

Men inden jeg når så vidt kunne et metaforologisk eksempel måske hjælpe med til at anskueliggøre, hvad det hele drejer sig om.

Francis Bacon og havet: Et metaforhistorisk eksempel

Francis Bacon (1561-1626) har i *Novum Organon* en interessant betragtning af Galileis opfindelse af teleskopet. Bacon refererer til den som "Galileis store opfindelse, med hvis hjælp vi kan indlede og opretholde et nærmere bekendtskab med stjernerne, som om man havde færges eller små både til disposition." (Bacon 2000: 171; Blumenberg 1998: 36)

Hos Bacon får Galileis forlængelse af den menneskelige ånds rækkevidde

med teleskopet et interessant metaforisk udtryk. Hvorledes forstå meningen med denne maritime metafor? Måske vi kommer lidt videre, hvis vi vender os mod forsidebilledet til *Novum Organon* og *Instauratio Magna*. Tesen for dette korte eksempel lyder, at havet og den ubegrænsede horisont i forsidebilledet til *Instauratio Magna*, opfylder en metaforisk *funktion*, idet der med billedet ud-kastes et forventningsrum og tydeliggøres en før-teoretisk, anende stemning. Simon de Passes billede angiver med andre ord en *arbejdsborisont* og et område, der for fremtiden vil kræve videre sejlads.

På trods af at Simon de Passe's kobberstik, malet i Nederlandene hvor der var stor efterspørgsel efter det maritime, her fungerer på samme vilkår som en *tekst*, og derfor har sin egen *kontekst*, er det tilrådeligt med en eller anden fremgangsmåde. Kunsthistorikeren Erwin Panofsky har i den forbindelse talt om tre niveauer for enhver billedanalyse der ønske at sige noget om *meningen* med det afbildede. Jeg vil kort gennemgå billedet ud fra Panofskys anbefalinger.

Simon de Passe: Frontispice til førsteudgaven af Francis Bacons *Instauratio Magna*, London, 1620

Det første niveau, vi kan identificere, er den *faktiske mening* (Panofsky 1983: 28). Her drejer sig om de former og genstande der er lige til og let genkendelige. En naturlig mening der blot registreres. På billedet ser vi et sejlskib som just er ved at passere to søjler, formodentlig efter at have tilbagelagt en længere sørejse. Skibet sejler mod beskueren med en kraftig vind i sejlene. Havet, der besejles, er en anelse uroligt, men ikke faretruende. Dette forstyrres dog af tilstedeværelsen af enkelte havuhyrer ikke langt fra skibet. Længere ude mod horisontlinjen, der går til begge sider af billedkanten, findes der endnu et skib af samme type. Billedet har et motto som siger *Multi pertransibunt & augebitur scientia* ('Mange vil passere igennem, og viden vil forøges').

Det andet niveau handler om den *konventionelle mening*. På dette niveau forbindes motivet med temaer eller begreber. Indser man, at motiverne er bærere af en *bestemt* mening, har man et *billede*. Dette billede rummer mange temaer. Der er tale om titelbladet til Francis Bacons *Instauratio Magna* (Den store fornyelse), som rummer værket *Novum Organon*, der hermed tilbyder sig som en afløser for Aristoteles *Organon*. Skibene i billedet har en historisk begrænsning og træder frem som tidstypiske karaveller der leder tanken hen på tidens store sørejser. Søjlerne, der passerer, har en helt særlig betydning. Der er tale om Herakles søjler, opstillet ved udgangen fra Mare Nostrum (Middelhavet) til Atlanterhavet. Disse søjler stod i antikken som et billede på begrænsningerne for menneskets opdagelser, og det er da også i denne indskrænkende funktion Bacon nævner dem i *The Advancement of Learning*. Idet han taler til James den 1., hedder det i begyndelsen til anden bog: "For hvorfor skulle nogle få overleverede forfattere stå som herkules' søjler, hinsides hvilke der ikke bør finde hverken sejlads eller opdagelser sted, når nu vi har en så strålende og velvillig stjerne som Deres Majestæt, til at lede og gøre godt for os." (Bacon 1980: 60) Også det latinske motto viser sig at have en særlig betydning, idet det stammer fra Daniels Bog. Også denne del af frontispicen kommenterer Bacon selv på, nemlig i *Novum Organons* 93. aforisme:

Vi bør heller ikke udelade Daniels profeti om verdens sidste dage: 'Mange vil passere igennem, og viden vil forøges', som tydeligvis gådefuldt antyder, at det ligger i skæbnen, hvilket vil sige forsynet, at jordomsejlingen (som efter så mange rejser nu synes fuldendt eller på vej mod fuldendelse) og videnskabernes udbredelse skulle finde sted på samme tid. (Bacon 2000: 78)

Med den forståelse på plads der befatter sig med den konventionelle mening, bør vi ifølge Panofsky fokusere på *den egentlige mening*, det tredje og sidste niveau, som ikke alene samler og forklarer, hvad der er synligt, men også hvad der ligger til grund for det. Her søges der efter en mere eller mindre bevidst

grundholdning, efter alt hvad der er med til at opbygge 'teksten' og som er kondenseret i værket. Samlebetegnelsen er for Panofsky 'symbolske værdier', der dækker over både motiver og deres historiske mening, der tilsammen ses som manifestationer af grundlæggende principper. Billedet kan ses som et symptom på noget andet, som "en mere specificeret evidens for dette 'andet'" (Panofsky 1983: 29), som det lidt teknisk hedder – eller, mere umiddelbart: Som et historisk vidnesbyrd.

Går man til kulturhistorikeren Peter Burke, er der ingen tvivl om, at den essentielle tolkning indbærer, at der rettes opmærksomhed på analogien mellem det reelle gennembrud af Herakles søjler, der oplevedes i det foregående århundredes rejser på verdenshavene. Bacons forehavende betegnes som en 'intellektuel Columbus' der har sat sig for at nytægne 'det intellektuelle kort'. Burke vælger at lade sit synspunkt repræsentere ved et citat fra Bacons *Refutation of Philosophies*: "Det ville være en skændsel for os, nu da den fysiske verdens åbne vidder, landjorden og havene, er blevet åbnet op og udforsket, hvis grænserne for den intellektuelle verden skulle sættes af de gamles begrænsede opdagelser." (Burke 2000: 114)

Skibet, som det passerer Herakles' søjler, er den afgørende reference, og Burke har da også ret i, at tanken hurtigt ledes hen på Christoffer Columbus' og Amerigo Vespuccis karaveller, som efter lang tids sejlads på havene vender tilbage med ny viden, nye fortællinger og nye billeder. For en metaforologisk betragtning er det dog ikke *skibene* som er hovedperson i billedet, men snarere det vidstrakte *hav*. Havet er ikke blot en kulisse, men det egentlige centrum for orientering og opmærksomhed. Med havet markeres der et umådeligt, uendeligt rum, som kun er begrænset af horisontlinjen.

Metaforologisk er havet at forstå som metafor for en af erkendelsens veje. Havet er billedet på en mulig *situation* for det kollektive vidensprojekt, vi i dag ville kalde naturvidenskaben - "in the midst of the greatest wilderness of waters" som det hedder hos Bacon. (Konersmann 2006: 72). Hos Bacon er der stadig en advarende tone i forhold til havet, og som sådan deltager også han i det antropologiske spørgsmål om, hvorvidt mennesket ikke er et uforbederligt landvæsen, der bør blive hvor han er, i stedet for at stræbe hinsides sin konstitutions naturlige grænser. På trods af at der hos Bacon er tale om en anderledes positiv forståelse af den menneskelige nysgerrighed, ophører havet dog ikke med at være noget, der på en og samme tid lokker og truer.

Det kan dog være en fordel at forlade den bekendte landjords fortrolige fordomme og idoler til fordel for havets usikkerhed, så længe risikoen for at lide skibbrud er mindre end, hvad der kan tabes ved landjordens tilstand og selvpålagte begrænsninger. Bacons fornemmelse er således, at når det kommer til stykket, er den største trussel mod menneskelivet og fremtidig erkendelse,

at tro sig på sikker grund med den eksisterende viden og at overlade sig selv til traditionens sorgløshed, stående på stedet i håbet om at undgå farer (Konersmann 2006: 77).

Passagen mellem Herakles søjler udgør således en nødvendig horisontudvidelse, et tab af gyldigheder og faste overbevisninger og udgør dermed et overordnet billede på menneskets erkendelsesmæssige muligheder og farer i det tidligt moderne. Havets åbne horisont bliver til et billede på en almen frygt- og forventningshorisont.

Dermed er året 1492, som nævnt af Peter Burke, da også en naturlig cæsur, idet det er i og med sejladserne på de store verdenshave, at *via moderna*, stillet over for *via antiqua*, kan opnå metaforisk forbindelse med havet. Det er også herfra, den beslægtede metafor *Terra incognita* (det ukendte land) får sin energi – som en metaforisk tolkning af opdagelsernes tidsalder (Blumenberg 1998: 77). Den gamle verden, som havde holdt sig forholdsvis konstant gennem årtusinder, bliver med ét drastisk formindsket og henviser landjordens formodede sikkerheder til at være udtryk for en bedragerisk fortrolighed.

Metaforen: En kalkuleret absurditet

Det lille eksempel med Bacon og havet er interessant, fordi det bliver tydeligt, at hvad der måske kunne tænkes som en *didaktisk* eller *bemykkende* metafor til illustration af det virkningsfulde ved Galileis teleskop også betegner en måde at *erkende* verden på. Som Blumenberg har påpeget, så ville muligheden for en metaforologi falde bort, hvis en historisk betragtning blot handlede om fortidens manglende klarsyn, om dens nødtvungne behov for at illustrere sine pointer, på et tidspunkt hvor begrebsligheden endnu ikke var fremskreden nok. Metaforologiens udgangspunkt er, at metaforbrug ikke er udtryk for en *historisk* forlegenhed, men for en *logisk* forlegenhed (Blumenberg 1998: 10). Hermed indskrives Blumenberg sig i den klassiske strid mellem filosofi og retorik (Lysemose 2004: 45ff) og det er utvivlsomt i denne retning en udvidet forståelse af Blumenbergs metaforologi må bevæge sig. Dette forhold er dog kompliceret hos Blumenberg og for nu må det række at pege på det helt grundlæggende i Blumenbergs retorikforståelse, nemlig afvisningen af den traditionelle retoriks (*Cicero*) beskrivelse af metaforen som *ornament*. Ifølge denne er metaforen blot et stykke kunstfærdig udsmykning af et sagsforhold, der lader sig udtrykke langt mere præcist med terminologisk klare begreber. Desværre lader de sig ikke udtrykke lige så pædagogisk og derfor er der brug for hjælp. Metaforen er at forstå som en ydre sprogform, som en *forklædning* (Konersmann 1999b: 145) af tanker, der i deres substans forbliver de samme. Tanken lades således uberørt af billeder og andre former for intellektuelt kontrabande,

og det er da heller ikke tilfældigt, at denne metaforik om den 'nøgne' sandhed har været vigtig for Blumenberg at behandle kritisk (Blumenberg 1998: 62ff).

Denne afstandtagen til ornament-traditionen som det retoriske hovedspor kan også være med til at forklare, hvorfor Blumenberg ikke ofrer særlig megen tid på definitionen af metaforen. Det retoriske ordkløveri omkring troper og kataloget for deres anvendelse er jo netop udsprunget af en indsnævret stilistisk opfattelse af metaforen. Alligevel er det ikke uinteressant at undersøge metaforens egenart fra en stilhistorisk vinkel – når blot man holder sig for øje, at metaforens funktion ikke kun er at besmykke men også at orientere. Kan stilistikken indledningsvist sige os noget om metaforens funktionsmåde, sådan helt generelt?

Hos Aristoteles benævnes metaforen netop som *metá* og *phérein*, som *overførsel*. For Aristoteles findes der fire typer metaforer, men med analogien som den alt-dominerende og den mest 'åndfulde' (Aristoteles 1996: 1411a). I *Poetikken* bliver det da også tydeligt at metaforen udgør en "henføren af et fremmed ord ... ved analogi." (Aristoteles 2004: 1457b). Med metaforen mener Aristoteles altså først og fremmest *analogi*, eller en *sammenligning* med noget andet. Det var først med retorikkens senere stilistiske kodificering, at analogien fik lov at spille hovedrollen, mens metaforen blev gjort til en trope på linje med fx metonymien (Zill 2002: 223). Det er som sådan, vi har arvet de billedsproglige opdelinger i dag. Det er derfor, vi kan sige, at alle former for billedsprog har deres udgangspunkt i analogien, hvis grundintention er en eller anden form for anskueliggørelse. En typisk sammenlignende sætning kunne netop lyde: 'erkendelse er som forskellige veje'. Dette er baggrunden for Bacons anskueliggørende metafor. Søvejen bliver billedet på en vej for erkendelsen at bevæge sig ad, et sted hvor vi ikke møder de traditionsbårne *idola*, men der er samtidig tale om en bestemt vej, som blandt andet udelukker de pragmatiske værdier og forventninger, vi forbinder med landjorden og Middelhavets begrænsede (klassiske) verden.

Stillet over for analogien som udgangspunkt udgør de forskellige troper blot et kontinuum af mere eller mindre intense sammenligninger, hvad enten der er tale om en direkte sammenligning eller en vag symbolsk sammenholden (Jørgensen 1998: 69). Metafor og metonymi er derfor også 'sammenligninger', som erstatter en sætnings hovedgenstand med et billedelement (Black: 1981: 64). Fidusen ved både metaforen og metonymien er dog, at de udelader det førnævnte 'som' i sammenligningen. Dette giver en helt anden type sætning, som *postulerer* en sammenhæng mellem hovedgenstand og det stedfortrædende billede. Sat på spidsen så formuleres der en *identitet* mellem de to størrelser, som oven i købet påstås ikke at være tilfældig. Og dog. For mens metaforen i sin billedlighed bygger på *lighed* (fx: blomkålshoved, idet grøntsagen ligner et menneskehoved), så bygger metonymien på *narhed* (fx: sandwich, ikke fordi

to stykker sammenklappet brød ligner Jarlen af Sandwich, men fordi det var ham, der fandt på opstillingen). Forskellen er, at det i forhold til metonymien 'sandwich' er meningsløst at sætte et 'ligner' ind, idet der ikke på forhånd er nogen figurlig sammenhæng mellem hovedgenstand og billede. Forbindelsen er aldeles kontingent. Eller formuleret på en anden måde: Der er blot tale om en kombination af ord.

Skal vi derfor udvide beskrivelsen af metaforen, kunne man sige, at den i modsætning til metonymiens postulering af en mulig kombination mellem en hovedgenstand og et billede faktisk postulerer, at der eksisterer en *erstatningsrelation* mellem de to. Havet er ikke blot en tilfældig metonymi for Bacons nye erkendeshorisont, en tilstræbt *model*, nej det er et *billede* (Blumenberg 1961), en erstatning baseret på et mere intimt fællesskab. Der er ikke blot foretaget en *kombination* af mulige ting i verden, der er foretaget en *seleksion* af det mulige overhovedet (Jørgensen 1998: 75).

Som en del af denne selektive karakter har metaforen det med at sløre forskellene mellem de to elementer der sammenlignes. Man kan mene, at denne lighed er problematisk, og modstille den metonymien som en fejring af det usammenhængende, det fragmenterede og tilfældige ved verdens indretning. Tilbage står dog, at metaforens særtræk er, at den får verden til at se sammenhængende ud. Det er præcis denne kapacitet, der er interessant for en metaforologisk betragtning. Fordi metaforen opretter ligheder i verden, hvor de ikke 'findes', er den interessant som et vidnesbyrd om en række postulater om sammenhænge i verden.

Det er, om man vil, netop metaforens evne til at 'være falsk', at være en 'kalkuleret absurditet' (Strub 1991: 79), der gør den til en godbid for Blumenberg og historisk-semantiske bestræbelser. Som Blumenberg selv påpeger, så er det ganske grundlæggende for metaforens væsen, "at den aldrig holder sig til den strenge sandhed, men snart siger for meget, snart for lidt" (Blumenberg 1998: 23). Det forhold, at metaforen, hvis den tages bogstavelig, ikke er sand, er præcis, hvad der udgør dens tilløkkelse. Som 'postulatsprog' er metaforen en markør af overdreven sensibilitet for vore formodninger om verdens indretning. I metaforen træder vore forventninger til verden i karakter.

Som postulat er metaforen derfor at betragte som et vidne om menneskets verdenserfaring til forskellige tider. De "i sproget nedsænkede billeder" (Konersmann 2005: 20) er ideelle genstande for en gengivelse af den menneskelige opfindsomhed og fantasi. Det er således langt fra tilfældig, at Blumenberg tager fat i metaforen og gør den til ledetråd for 'historisk-fænomenologiske' undersøgelser. Metaforens måde at *fungere* på gør den særdeles velegnet til at forfølge den menneskelige forventningshorisont.

Metaforen: Et historisk vidnesbyrd

Grundstenen til metaforologien lægger Blumenberg med den værklinge artikel ”Paradigmen zu einer Metaphorologie fra 1960, der i dag foreligger som selvstændig bog (Blumenberg 1998). Som titlen antyder, er værket egentlig et forsøg på en paradigmatiske, en eksempelække der skal udstikke en retning for fremtiden. Altså en form for metodologisk forarbejde. I 1960 var hensigten dog at fremlægge en ”typologi for metaforhistorier” (Blumenberg 1998: 111) uden at en ren og skær typologi kan siges at være målet. Målet – dengang – var at opdyrke metaforologien som en del af begrebshistorien. Metaforologiens udviklingshistorie er på mange måder historien om, hvordan dette *ikke* gik – og i Blumenbergs senere forståelse ikke kunne komme til at gå. Ønsker man at forfølge denne historie har Blumenberg beskrevet sine egne metaforologiske kvababelser i ”Ausblick auf eine Theorie der Unbegrifflichkeit“ (Blumenberg 2001).

Grunden til den senere skepsis lader sig dog allerede finde i 1960, i Blumenbergs egen sondring mellem metaforer som restbestand og som grundbestand. Som restbestand karakteriseres metaforen som ”uendte stene på vejen fra ’mythos til logos’” (Blumenberg 1998: 10), og som derfor må karakteriseres som foreløbige, som metaforer der hjælper til, hvor begrebet endnu ikke er på plads endnu – endnu, fordi sagsforholdet principielt set lader sig terminologisere. Her er vi på det didaktiske område, som egentlig ikke interesserer Blumenberg. Anderledes forholder det sig med metaforer som grundbestandde – eller hvad Blumenberg fremover vil kalde for *absolutte metaforer*, absolutte fordi de netop ikke lader sig omsætte til begrebslig terminologi med tiden. Og centralt for disse absolutte metaforer står, at de også har en historie:

De er historiske på en mere radikal måde end begreber, for en metafors historiske forandringer bringer selve de historiske meningshorisonter og synsmåders metakinetik for dagen, og det er inden for disse, at begreber får deres modifikationer. Gennem dette implikationsforhold lader metaforologiens forhold til begrebshistorien (i en strengt terminologisk forstand) sig bestemme som et tjenesteforhold: Metaforologien søger at komme frem til tænkningens substruktur, til undergrunden, til næringsopløsningen for de systematiske krystalliseringer, men den vil også gøre det fatteligt med hvilket ’mod’ ånden er forud for sig selv i sine billeder og hvordan den gennem modet til at formode udkaster sin historie. (Blumenberg 1998: 13)

Hvad Blumenberg her peger på, er altså, at metaforers historicitet er mere radikal end begrebers, og det er den netop, fordi der med metaforers forandring viser sig noget andet, nemlig *en bestemt metakinetik for historiske meningshorisonter*

etablering, og det er først inden for dette rum, inden for denne horisont, at begreber kan få deres betydning og deres modifikationer. Hos Bacon kan havet og rejsen siges at være billedlige udtryk for en sådan 'metakinetik', som billeder anskueliggør de den blot anede overordnede ramme, der udstikker nogle helt generelle betingelser for alle senere begrebslige manøvrer. Hos Bacon er det antydnet, at et fremtidig kollektivt vidensprojekt må bevæge sig via søvejen og ikke landjorden. Alle begrebslige sondringer må tage bestik af dette indledende udkast.

Det er ud fra dette betingende forhold mellem begreb og metafor at den videre beskrivelse af metaforer som de systematiske krystalliserings næringsopløsning skal forstås. Med dette billede peges der på begrebet som det faste, klare, afgrænsede og modstandsdygtige, mens metaforen som en form for basalopløsning er flydende og ubestemt. Metaforer (visse metaforer) kan som den bacon'ske påkaldelse af havet og dets associationer, skabe horisonten for erkendelse, der i Bacons tilfælde også indikerer en fremtidig arbejds horisont. Det er derfor Blumenberg kan udtrykke et ønske om "at gøre det begribeligt med hvilket mod ånden er forud for sig selv i billeder". Semantisk udvikling er i et metaforologisk perspektiv, noget der sker på baggrund af modet til at formode.

Dermed sagt, at metaforologiske analyser går på tværs af den traditionelle begrebshistorie. Den fører simpelthen analysen mod et andet 'genetisk' grundlag, end hvad et rent begrebsligt sprog kan fremmane.

For en historisk semantik er dette særdeles interessant, fordi det peger på metaforen som noget, der overskrider den begrebslige tænkningens horisont for i stedet at tematisere dens anledninger og forudsætninger, dens 'udførelsesbestemmelser' om man vil, de betingelser hvorunder viden tilbydes og tilbyder sig. Som et sådant 'historisk objekt' peger Blumenberg selv på, at metaforen besidder en værdi som et vidnesbyrd. Metaforologien går til metaforen som et særdeles prægnant udtryk for en måde at strukturere sin verden på. Som Blumenberg selv formulerede det:

Metaforen som emne for metaforologien, sådan som den her beskæftiger os, er frem for alt en *historisk* genstand, således, at dens værdi som vidnesbyrd forudsætter, at den udsigende selv *ikke* besad nogen metaforologi, ja ikke engang kunne besidde en sådan. Vores situation lader sig derfor beskrive som et positivistisk program for en beslutsom kritik af sproget som 'ledetråd' for vores tænkning [...]. (Blumenberg 1998: 24)

Hvad Blumenberg her foretager, er en bestemt *genstandsmæssiggørelse* af metaforen. Det betyder ikke, at metaforen er en privilegeret genstand – blot at den er én genstand blandt andre mulige. Historiografisk interessant er det dog, at metaforen i den grad gøres til, hvad jeg vil kalde for et vidnesbyrd. Metaforen defineres som en frem for alt *historisk genstand*, som en genstand med en vis værdi som *vidnesbyrd*, og dette netop fordi den udsigende har haft et umiddelbart forhold til sin metafor. Behandles metaforen som et sådant vidnesbyrd, bliver det muligt at åbne for sproget så *ledefunktionen* for tænkningen bliver tydelig.

At metaforen burde være kildemæssig interessant skyldes, at den er funktionelt anderledes stillet end begrebet. Metaforen *gør* noget andet for os mennesker og har derfor sin egen kildeværdi. Blumenberg fortsætter om metaforer:

Sandheden i dem er, i en meget bred forstand, *pragmatisk*. Som støtte for orienteringer bestemmer deres indhold en måde at forholde sig på, de giver en verden struktur, repræsenterer den virkelighedens totalitet som aldrig lader sig erfare eller overskue. For et historisk forstående blik indikerer de altså de fundamentale, bærende visheder, formodninger og værdier som regulerer holdninger, forventninger, handling og handlingslammelse, længsler og skuffelser, interesser og ligegyldigheder i en epoke. (Blumenberg 1998: 25)

Et eksempel på de forventningshorisonter, som metaforologiens erkendelsesinteresse gælder, giver Blumenberg selv i forbindelse med sandhedsforestillingerernes historie. Man kan selvfølgelig gå traditionelt begrebsligt til værks og udsøge sig de definitioner af sandhed, der har optrådt gennem historien, fx at det skulle handle om en overensstemmelse mellem tanke og sag. En sådan tilgang vil ifølge Blumenberg give et ”magert udbytte” (Blumenberg 1998: 14). Den egentlige rigdom opdager man først, hvis man anlægger en metaforologisk betragtning, og undersøger de metaforer, der er medstrukturerende for forskellige sandhedsopfattelser, om det så er sandhed som mægtig, som lys, eller, som det hedder hos Bacon, som overlistelse, afpresning eller forhør (Blumenberg 1998: 35-36). Disse metaforiske iscenesættelser af *formodninger* om en mulig fremgangsmåde i forhold til naturerkendelsen, *forventninger* til et muligt resultat og fordringen om *handling* for, at de opnås, er forhold, som ikke lader sig undersøge på nogen nem måde, for, som Blumenberg påpeger, så er det ikke spørgsmål, som nogen filosofisk skole har stillet sig selv med åben pande. Og alligevel findes der muligheder for at undersøge disse ikke-begrebslige italesættelser af verden:

På trods af dette hævder vi, at der overalt i det filosofiske sprog findes *indicier* for, at der altid har eksisteret svar på disse spørgsmål i tænkningens underjordiske lag. Disse svar er ganske vist ikke blevet formuleret i systemer, men har implicit været stemme- og farvegivende, strukturerende til stede og virksomme. (Blumenberg 1998: 15)

Tanken er her, at der i forhold til en række eksplicite begrebslige bestræbelser eksisterer en række implicite tankefigurer, en række nedre lag, der kun fremstår som *indicier*. Blumenberg har ikke været klar over det, men med valget af dette ord falder hans erkendelsesinteresse i et vist omfang sammen med mikrohistorikeren Carlo Ginzburgs forestilling om *sporet* som humanvidenskabelig basiskategori og en adgangsvej til begribelsen af dybereliggende virkeligheder. Disse indicier og spor er således på en ufrivillig måde, de må altså drives ud af materialet, men det er også muligt, idet de begrebsligt fraværende selvfølgeligheder sætter sig spor, som lader sig analysere, sammenligne og klassificere. Ginzburg sammenligner dette arbejde med detektivens, der magter at ”slutte fra erfarede, men tilsyneladende ubetydelige data, til en kompleks realitet som ikke kan erfares direkte.” (Ginzburg 1999: 86) Sammenholder man dette ’indicieparadigme’ med Blumenbergs sans for metaforens evne til at vidne om grundlæggende forventninger til verdens mulige indretning, forstår man tydeligt, hvorfor djævelen ligger i den sproglige detalje. Der er ikke længere noget uskyldigt over Bacons bemærkning om ’færger, hvormed vi kan indlede et nærmere bekendtskab med stjernerne’. I denne lille sætning gemmer der sig et udfoldet lag af viden, som kun møjsommeligt lader sig udarbejde.

Ginzburg fremhæver dette arbejde som et stykke detektivarbejde, og det er da heller ikke uden tilfældighed, at Odo Marquard benævner Blumenbergs værker som ’problemkrimier’ (Marquard 1999: 22). På samme måde som Ginzburg fremhæver behovet for intuition, tæft og et sikkert blik for andre måder at skruer en problemstilling sammen på, indrømmer Blumenberg, at det at finde belæg for ’tænkningens substrukturer’ kræver held, ”selv om man nok kan udvikle en sporsans for, hvor de frem for alt lader sig finde” (Blumenberg 1998: 27).

Blumenberg havde dog yderligere overvejelser over, hvorledes man kunne få fingrene i dette undergrundslag. Over for et rent idiografisk ideal, som man ofte finder gennemført i Blumenbergs metaforhistorier som ”en række punkter, som en kurve kunne tænkes at blive trukket igennem” (Blumenberg 1998: 49), foreslår Blumenberg også, at man foretager et nomotetisk blik ’ud til siden’, så at sige, for at undersøge ”den tankemæssige sammenhæng som den [metaforen] står og virker i, og som giver den kontur og kolorit”. Videre lyder opfordringen:

[...] vi må foretage tværsnit, ideelt set i hver eneste relevant del af længdesnittet, for at gøre det helt klart hvad de metaforer der inddrages til hver en tid måtte 'betyde'. Sådanne tværsnit kan ikke isoleret set være rent metaforologiske, men må tage begreb og metafor, definition og billede som en enhed i udtryksfæren hos en tænker eller en epoke. (Blumenberg 1998: 49)

Hvad Blumenberg her fisker efter, kan minde om det forbehold Max Black har taget over for at betragte metaforen som et kontekstløst enkeltord. Ifølge Black er det en misforståelse udelukkende at tænke på metaforer som ord, da de altid befinder sig i en sætning, og sætningen altid befinder sig i særlige kulturelle omstændigheder. Black understreger i stedet, at enhver relevant sætning både rummer et metaforfokus og en ramme for dette fokus (Black 1981: 65). En sætning der betræffer den bacon'ske metafor kunne være: erkendelse er en skibsfart ud i det usikre. En sådan sætning rummer et metaforfokus, her 'skibsfart', det ord vi normalt ville betegne som 'metaforen'. Samtidig rummer sætningen en hovedgenstand som et betydningsaspekt overføres på, i dette tilfælde 'erkendelse'. Pointen hos Black er, at enhver overførsel af betydning altid er en kontekstuel overførsel. Det er kun de egenskaber, der kan give den 'rigtige' mening, der kan overføres. En forståelse af hvorfor det lige præcis er skibet, som en form for underafdeling af andre transportmidler, der kan overføres på erkendelsen som hovedgenstand, indebærer netop en kontekstuel forståelse af, hvad 'erkendelse' muligvis kunne være i Bacons samtid. Eller sagt på en anden måde, der er bestemte selektive betydninger ved Bacons erkendelses'begreb', som 'kalder' på en bestemt metaforik, på bestemte billedmæssige egenskaber.

Dermed er også sagt, at denne 'kalden' er meget omskiftelig, den følger en række forskellige konventioner, således at der ikke gives stabile metaforer gennem historien. Blacks eget eksempel er den uhyre udbredte metafor om *Homo lupus*. Altså at mennesket er en ulv (Black 1981: 73). Det er netop ikke ulvens biologiske karakter, der betænkes med denne metafor, men vor kulturelle kodning af ulven. Dermed bliver ulven i langt højere grad en afspejling af en bestemt frygt for det sociale sammenbrud. En frygt der har fået et utal af formuleringer, som ikke blot er af billedlig karakter. Metaforhistorier bliver pludselig ret komplekse. Det er med denne tværsnitstilføjelse ikke nok at undersøge enkeltord uden at gøre op med sig selv, om det er hovedgenstanden, en bestemt metafor, eller et bestemt metafortema (fx relationen skib/erkendelse eller menneske/ulv), der er i fokus.

Hermed fjerner Blumenberg sig grundigt fra enhver toposforskning, der udelukkende stiller sig tilfreds med at registrere et motivs idéhistoriske permanens uden at besvare sig med at undersøge de interne betydningsglidnin-

ger et givent begreb eller metafor konstant udsættes for. Et helt forfærdeligt eksempel på en sådan toposforskning kunne være Lynda Christians studie af *Theatrum Mundi*-metaforen ud fra en Lovejoy'sk forestilling om 'unit-ideas' (Christian 1987). I et sådant studie findes der én uforanderlig metafor, som tages op med jævne mellemrum. Enhver sans for hvorfor en sådan 'unit-idea' presser sig på, for hvilke funktioner og behov den opfylder i en given tid, forsvinder helt og aldeles. Det er, som Blumenberg peger på, denne "funktionelle begrænsning" (Blumenberg 1971: 165), der gør toposstudier til en overfladisk studieform. Samtidig må det også understreges, at metaforologi ikke er det modsatte af topologi, altså en afsløring af nogen egentlig eller endelig betydning hinsides vore vante selvpfattelser. Metaforologien er frem for alt aflæsnings- og betydningsdannelse, som først bliver synlige med en distance - når vi fx kan se, hvad de effektive konsekvenser af Bacons samlede intention har været (eller tættere på Blumenberg: Hvad der *ikke* lykkedes, altså hvori vore skuffelser består). En metaforologisk analyse af Bacon ville derfor blot være en rekonstruktion af et bestemt materiales mere eller mindre dunkle selvforståelse i al dets foreløbighed (Konersmann 1999: 148).

Skal metaforologien undgå at forfalde til toposhistorie, hvad der uanset be-
gejstrede tilhængerens benægtelser altså også er tendenser til hos Blumenberg,
er det nødvendigt med en forståelse for, at begrebslige undersøgelser ikke står
i nogen modsætning til metaforologien. Som Ralf Konersmann har påpeget,
er det kun begreber, som kan være med til at oplyse og blotlægge den billedlig
forventningshorisont, vi ser hos Bacon, og det er kun den metaforiske, ikke-
begrebslige forventningshorisont, der kan forklare, hvorfor visse begreber bli-
ver påtrængende (Konersmann 1999a: 129). Nogen 'subsidiær' metode kan
der ikke blive tale om (Blumenberg 1971: 164).

Metaforologien – som læsestrategi vel at mærke – er da også langt fra ufor-
enlig med begrebshistorien, sådan som den ser ud hos en af dens store pro-
tagonister, nemlig Reinhart Koselleck, hvis grundkategorier om 'erfaringsrum'
og 'forventningshorisont' netop er *formale* kategorier, altså kategorier der blot
indikerer en mulighedshorisont, hvis substantielle opfyldelse kan få mangfoldige
udtryk (Koselleck 1989: 351). Her er der rum for et fremtidigt samarbejde
med metaforologien om opsporingen af historisk forskellige betydningsdan-
nelser, med de forbehold dette nu må indebære. Koselleck mente selv, at det
begrebshistoriske nøgleprojekt, *Geschichtliche Grundbegriffe*, ville have set helt
anderledes ud, hvis metaforologien havde fået lov at spille en rolle (Koselleck
1996: 60).

Blumenbergs historisme

Hvad var det så, vi ville vide? Ja, måske er det utydelige svar at, det ved vi ikke længere. De svar, vi ligger inde med i dag, er måske ikke længere analoge til den forventningsfulde spørgen, der først satte processen i gang. For Bacon, og hvad hans ekspeditionslyst senere skulle bevirke, lader det sig måske formulere: ”Vi ved ikke længere præcis, hvorfor vi overhovedet gav os i kast med videnskabens gevelige projekt – og det uafhængigt af alle dens præstationer der hjælper til med at gøre vores verden til at leve med, og som derfor gør den uundværlig.” (Blumenberg 2001: 198). Man kan måske sige, at svarene i dag fylder så meget, at vi ikke længere kan se de ældre spørgsmål.

Metaforologien er derfor det eftertænksomme forsøg på at opspore og formulere gamle spørgsmål i deres historiske kontekst. Hos Blumenberg har dette et ekstra motiv, nemlig at man derved også opsporer de forventninger til verden, der har gjort sig gældende. Her er det ikke længere afgørende, om vi kan dele den bacon'ske spørge- og forventningshorisont. Bacons forventninger til verden og videnskaben kan på afstand forekomme latterlige, som et udtryk for en *horror vacui* i forsøget på at forsyne videnskaben med en teleologisk mission. Her det, at Blumenbergs 'historisme' viser sin tydelighed. For Blumenberg og for enhver ægte historisk betragtning, er mottoet *homo sum, nil humani a me alienum puto* (Jeg er et menneske, og intet menneskeligt er mig fremmed) af omfattende betydning, idet metaforologien også kan ses som et værn mod det, Blumenberg har formuleret som 'samtidens absolutisme' (Sommer 2006: 58). Med dette udtryk peges der på den udbredte tilbøjelighed til at overvurdere vore egne bestræbelser, samtidig med at vi undervurderer det funktionelle slægtskabet med tidligere tiders bestræbelser. ”Vi ser mere end de gamle; og måske besidder vi alligevel dårligere øjne end de gamle” (Konersmann 1999: 183). Heri ligger der en form for sympati eller solidaritet med alle fortidige videnskudkast. Det er derfor på sin plads at tale om en nødvendig 'historisme' i omgangen med metaforologien. En patos, der tilsiger, at udsagn om verden har en historiografisk ligeværdighed – og det uanset at de har haft deres tid. Dette er ikke det samme som at sige, at Bacons teologisk optimistiske videnskabsforhåbninger er en mulighed for os, men Bacons videnskabelige usandhed degraderer ikke dets værdi som vidnesbyrd (Goldstein 2006: 221).

Spørgsmålet bliver derefter, hvorledes vi vælger at tackle denne erfaring af idéhistorisk forskellighed. Metaforologiens grundlæggende intuition er, at disse mange udkast ikke må forstås som konceptioner, der afløser hinanden i retning af en stadig mere klar og sammentømret begrebslighed, men snarere som stadigt nye og relativt usammenlignelige tidstypiske forsøg på at aftvinge verden en generel forståelighed.

Hvorfor er det vigtigt at vide, hvad det var, Bacon ville vide? Eller som Blumenberg formulerede det i en anden sammenhæng: ”Hvorfor river vi ikke den gamle byport i Lübeck ned - dette trafikforstyrrende monstrum?” (Blumenberg 2005: 36). Blumenbergs eget svar er: ud fra en grundlæggende respekt for de intentioner og overbevisninger der lå bag dette projekt. Samme humane intention ligger bag vore fortsatte forsøg på at skaffe os en forståelse af, hvad det var, Bacon ville vide og troede, det var realistisk at håbe på. Med metaforologien som læsestrategi ser vi måske tydeligere, hvad det var, Bacon ville, hvilken verden, det var han ville have, og vi gør dette ud fra formodningen om, at der gives andre mulige verdener. Derfor er Bacons små færger mere end en tilfældig iagttagelse af verden. De er også et vidnesbyrd om den verden, han troede, han kunne få, og om det meningskrav Bacon nødvendigvis måtte møde verden med. Bacons metaforik er ikke blot overflødig retorik men et selvstændigt udtryk for en vilje til viden (*Wisemollen*) der også er af betydning for os (Blumenberg 1981c: 11). For som Blumenberg i al stilfærdighed påpeger – og lad dette være min udgangsreplik:

Drejer det her sig så om det væsentlige? Med fare for at vække anstød må der med henblik på det væsentlige spørges videre: For hvem? Ikke kun vore *indsigter* (Einsichten) er væsentlige, fordi de nu engang formåede at blive til dette, men også vore *opfattelser* (Ansichten) er væsentlige selv om de ikke kunne forblive sådan. Mennesket er mindst lige så meget et opfattelsernes væsen som det er, eller gerne ville være, et indsigternes væsen. Hvor det har eller giver sig selv en verden, har det måttet nøjes med en ’verdensopfattelse’ uden udsigt til ’verdensindsigt’. Udforskningen af metaforen stopper op i indsigternes forfelt for igen at lade opfattelserne komme til deres ret. (Blumenberg 1981c: II)

Noter

¹ Meget kan siges om Blumenbergs metaforologi og den kan præsenteres på forskellige måder. Sigtet her er at bringe metaforologien i samtale med den historiske semantik. Sat lidt på spidsen: at hive metaforologien ud af Blumenbergs egen sammenhæng. Dette indebærer at vigtige relationer til retorikken, til Descartes og til Kant og til Blumenbergs filosofi i en videre forstand, lades ude af betragtning. For en forbillidlig fremstilling af metaforologien der bringer den i samtale med dens filosofiske forhistorie, se (Lysemose 2004). Denne artikel bør i stedet ses som et indledende forsøg på at følge op på Helge Jordheims opfordring til at indlemme Blumenberg i paradigmet for en ’ny filologi’. Blumenbergs metaforologi og filosofi ville her skulle måle sig med læsestrategierne hos bl.a. Reinhart Koselleck, Quentin Skinner og Michel Foucault (Jordheim 2001: 24f). Der er således tale om en fremstilling med klare ulemper og klare fordele. Ulempen er, at metaforologien løsrives fra Blumenbergs øvrige anliggender, fordelene er, at den lettere kan kommunikere med aktuelle humanvidenskabelige tendenser.

² Forskellen mellem de to størrelser er betragtelig. Deraf den voksende debat om den blumenbergske metaforologis ’anknytningsduelighed’ (Fellmann 1998; Zill 2002: 211ff). Debatten drejer sig om hvorvidt det er muligt på nogen måde at følge Blumenberg på en systematisk måde og er således en diskussion om hvorledes vi bør arve Hans Blumenberg.

Litteratur

- Aristoteles (1996 [1983]): *Retorik*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Aristoteles (2004): *Poetikken*. Frederiksberg: Det Lille Forlag.
- Bacon, Francis (1980 [1605]): *The Advancement of Learning and New Atlantis*. Oxford: Oxford University Press.
- Bacon, Francis (2000 [1620]): *The New Organon*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Black, Max (1981 [1955]): ”Metaphor” i Johnson, Mark (ed.): *Philosophical Perspectives on Metaphor*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Blumenberg, Hans (1961): ”Weltbilder und Weltmodelle” i *Nachrichten der Gießener Hochschulgesellschaft* 30, s. 67-75.
- Blumenberg, Hans (1971): „Beobachtungen an Metaphern“ i *Archiv für Begriffsgeschichte* 15, s. 161-214.
- Blumenberg, Hans (1981a): ”Einleitung” i *Wirklichkeiten in denen wir leben*. Stuttgart: Reclam Verlag.
- Blumenberg, Hans (1981b): ”Anthropologische Annäherung an die Aktualität der Rhetorik” i *Wirklichkeiten in denen wir leben*. Stuttgart: Reclam Verlag.
- Blumenberg, Hans (1981c): *Die Lesbarkeit der Welt*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Blumenberg, Hans (1998 [1960]): *Paradigmen zu einer Metaphorologie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Blumenberg, Hans (2001): ”Ausblick auf eine Theorie der Unbegrifflichkeit“ i *Ästhetische und metaphorologische Schriften*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Blumenberg, Hans (2005 [2000]): *Die Verführbarkeit des Philosophen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Burke, Peter (2000): *A Social History of Knowledge. From Gutenberg to Diderot*. Cambridge: Polity Press.
- Bödecker, Hans Erich (2002): ”Ausprägungen der historischen Semantik in den historischen Kulturwissenschaften” i Bödecker, Hans Erich (Hrsg.): *Begriffsgeschichte, Diskursgeschichte, Metapherngeschichte*. Göttingen: Wallstein Verlag.
- Christian, Lynda (1987 [1969]): *Theatrum mundi. The history of an idea*. Harvard: Garland Publishing.
- Fellmann, Ferdinand (1998): ”Ein Dichter und kein Denker. Die Isolierung eines Philosophen: Hans Blumenberg gegen seine Verehrer verteidigt“ i *Frankfurter Rundschau*, 3. marts, s. 10.
- Ginzburg, Carlo (1999): *Spor. Om historie og historisk metode*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Goldstein, Jürgen (2006): ”Totengespräche und Memoria. Eine Annäherung an den

- Historismus Hans Blumenberg“ i Meyer, Martin F. (Hrsg.): *Zur Geschichte des Dialogs*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt.
- Jordheim, Helge (2001): *Lesningens vitenskap. Utkast til en ny filologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jorgensen, Keld Gall (1998 [1996]): *Stilistik. Håndbog i tekstanalyse*. København: Gyldendal.
- Konersmann, Ralf (1999a): ”Vernunftarbeit. Metaphorologie als Quelle der historischen Semantik“ i Wetz, Franz Josef & Timm, Hermann (Hrsg.): *Die Kunst des Überlebens. Nachdenken über Hans Blumenberg*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Konersmann, Ralf (1999b): *Komödien des Geistes. Historische Semantik als philosophische Bedeutungsgeschichte*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
- Konersmann, Ralf (2005): ”Figuratives Wissen. Zur Konzeption des Wörterbuchs der philosophischen Metaphern“ i *Neue Rundschau* 116, Heft 2, s. 19-35.
- Konersmann, Ralf (2006): *Der Schleier des Thimantbes. Perspektiven der historischen Semantik*. Berlin: Parerga Verlag.
- Koselleck, Reinhart (1989 [1979]): *Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Koselleck, Reinhart (1996): ”A Response to Comments on the *Geschichtliche Grundbegriffe*“ i Lehmann, Hartmut & Richter, Melvin (eds.): *The Meaning of Historical Terms and Concepts. New Studies on Begriffsgeschichte*. Washington: German Historical Institute.
- Lysemose, Kasper (2004): ”Hans Blumenbergs metaforologi. En idehistorisk orienteret introduktion“ i *Filosofiske Studier*, nr. 23, s. 39-67.
- Marquard, Odo (1999): ”Entlastung vom Absoluten“ i Wetz, Franz Josef & Timm, Hermann (Hrsg.): *Die Kunst des Überlebens. Nachdenken über Hans Blumenberg*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Müller, Oliver (2005): *Sorge um die Vernunft. Hans Blumenbergs phänomenologische Anthropologie*. Paderborn: Mentis Verlag.
- Panofsky, Erwin (1983): ”Ikonografi og ikonologi“ i *Billedkunst og billedtolkning. Udvalgte artikler*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Ritter, Joachim (1971): ”Vorwort“ i *Historisches Wörterbuch der Philosophie* bd. 1. Basel: Schwabe.
- Sommer, Manfred (2006): ”Beskrivelse af mennesket. Interview med Manfred Sommer“ i *Slagmark* 47, s. 47-59.
- Strub, Cristian (1991): *Kalkulerede Absurditeter. Versuch einer historisch reflektierten sprachanalytischen Metaphorologie*. Freiburg & München: Verlag Karl Alber.
- Vattimo, Gianni (1997): *Beyond Interpretation. The Meaning of Hermeneutics for Philosophy*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Zill, Rüdiger (2002): ”Substrukturen des Denkens“. Grenzen und Perspektive einer Metapherngeschichte nach Hans Blumenberg“ i Bödecker, Hans Erich (Hrsg.): *Begriffsgeschichte, Diskursgeschichte, Metaphergeschichte*. Göttingen: Wallstein Verlag.